

KRAJ POTRÓJNEJ KATASTROFY – *GANBARE!* WARSZTATY UMIERANIA KATARZYNY BONI

Barbara Jelonek

Pracownia Badań Praw Orientalnych, Uniwersytet Wrocławski,
plac Uniwersytecki 1, 50-137 Wrocław
Email: barbaraajelonek@gmail.com

ABSTRAKT

W artykule przedstawione zostały informacje dotyczące japońskiej potrójnej katastrofy naturalnej z 2011 roku oraz elementy recenzyjne książki Katarzyny Boni *Ganbare! Warsztaty umierania*, która jest najnowszą publikacją w Polsce traktującą o bezpośrednich relacjach świadków tych wydarzeń.

Cel badań. W niniejszym artykule autorka przedstawia obraz potrójnej katastrofy naturalnej przedstawiony w książce autorstwa Katarzyny Boni i autorka tego artykułu zestawia je z innymi źródłami i danymi statystycznymi aby ukazać przedmiot oraz skutki katastrofy naturalnej, która miała miejsce w Japonii w 2011 roku.

Metoda badań. Materiałem badawczym, który został użyty przez autorkę w niniejszym artykule była książka K. Boni, w której reporterka przedstawia relacje naocznych świadków japońskiej katastrofy naturalnej z 2011 roku i zestawia je z innymi źródłami naukowymi, informacyjnymi oraz statystycznymi.

Wyniki i Wnioski. Wydarzenia z 2011 roku wpłynęły nie tylko na społeczeństwo japońskie, ale wymusiły na wielu podmiotach, aby na nowo spojrzeć na stosowanie i tworzenie metod ochrony przed skutkami trzęsień ziemi oraz tsunami, a także skłonić do przemyślenia zarówno władze japońskie, jak i władze wszystkich krajów świata nad zastosowaniem energii jądrowej zwłaszcza po awarii reaktora w Fukushima.

Słowa kluczowe: ganbare, Japonia, Katarzyna Boni, Fukushima, TEPCO, tsunami, trzęsienie ziemi

Country of a triple catastrophe - Katarzyna Bona's *Ganbare!* Workshops on dying

ABSTRACT

The article presents informations of japanese triple natural disaster 2011 and review elements of the book written by Catherine Boni *Ganbare! Warsztaty umierania* which is the latest publication in Poland deals with direct eyewitnesses of these events.

The aim of the study. In this article the author presents a picture of the triple disaster presented in a book by Catherine Boni and compares them with other sources and statistical data to show the subject and the effects of natural disasters that occurred in Japan in 2011.

The method of research. The research of this of this article which was used by the author was the book K. Boni, where a reporter presents eyewitness accounts of the Japanese natural disaster of 2011 and author compares them with other scientific, informative and statistical sources.

Results and Conclusions. Events from 2011 had not only affected Japanese society, but had forced many entities to re-look at the use and creation of methods of protection against the effects of earthquakes and tsunamis, as well as the prompt to rethink both the Japanese

authorities and the authorities of all countries of the world over the use of nuclear energy especially after the reactor accident in Fukushima.

Key words: ganbare, Japan, Katarzyna Boni, Fukushima, TEPCO, tsunami, earthquake

11.03.2011

W jednym ze swoich artykułów Lesley Downer napisała, że „*throughout the history of Japan, its wooden cities have been destroyed again and again by war, fire and earthquake. (...) The Great Kanto Earthquake of 1923 reduced Tokyo to a sea of ash and rubble, and in the Second World War, American firebombing flattened the entire country, sparing only the cultural capital of Kyoto. Then came the Kobe earthquake of 1995*” (Downer, 2011). Z kolei w innym ta sama autorka stwierdziła, że „*waiting for disaster is a way of life in Japan*” (Downer, 2011) – słowa te idealnie oddają podejście Japończyków do często nawiedzających ich kraj katastrof naturalnych.

Japonia położona jest w jednym z najbardziej aktywnych sejsmicznie regionów świata. Zatytułowanie tego rozdziału symbolicznie ciągiem cyfr, które układają się w datę, ma uzmysłwić, że termin ten to pewien symbol lub swego rodzaju metafora. Tenże dzień w światowym kalendarzu wrył się w pamięć jako data przypominająca jedno z czterech największych trzęsień ziemi w XXI wieku.

W piątek 11 marca 2011 roku o godzinie 14.46 czasu miejscowego w Japonii nastąpił wstrząs o sile dziewięciu stopni w skali Richtera, a po nim kolejne dwadzieścia (Labib, 2014; Geilhorn, Iwata-Weickgenannt, 2017; Iwata-Weickgenannt, 2015). Właśnie tego dnia Kraj Wschodzącego Słońca doświadczył największej katastrofy naturalnej od stu czterdziestu lat, gdyż wywołana wstrząsem ziemi fala tsunami dokonała w nim ogromnych zniszczeń. W tym momencie, wyprzedzając innych naukowców autorka niniejszego artykułu postanowiła stworzyć nową terminologię i od tej chwili nie nazywać już w tego typu artykułach traktujących o Japonii, że jest to *Kraj Kwitnącej Wiśni*, a iż jest to *Kraj Trzykrotnej Katastrofy* lub *Kraj Po Fukushima*, gdyż terminy te najlepiej oddadzą charakter i rozmiar katastrofy, jaki dotknął ten kraj i podkreślą jego dotkliwość i nieuchronność.

Zgodnie z japońskimi średniowiecznymi wierzeniami symbolem trzęsienia ziemi jest zły sum, który żyje pod archipelagiem wysp Japonii (Ozeki, 2013; Ashkenazi, 2008), jednakże 11 marca 2011 roku japońscy obywatele doskonale wiedzieli, że nie mają do czynienia z fikcją literacką lub przekazywaną od pokoleń słowną opowieścią, ponieważ katastrofa w Japonii miała wielowymiarowy charakter. Była to jednocześnie katastrofa naturalna, technologiczna, mająca wymiar globalny, ponieważ wykorzystano w niej pomoc ratowniczą oraz pomoc humanitarną, nastąpiło skażenie wody, a także żywności, ponadto wystąpiła ewakuacja masowa oraz zabezpieczono naruszoną przez trzęsienie ziemi elektrownię atomową (Wróblewski, 2014b).

TEPCO (*Tokyo Electric Power Company*), która jest firmą zajmującą się produkcją, przesyłaniem i dystrybucją energii elektrycznej, na wiele lat przed fukushimską katastrofą oszacowała na podstawie własnych badań, że japońska elektrownia jądrowa przygotowana jest na falę tsunami maksymalnie na wysokość dziesięciu metrów. Warto zaznaczyć, że japońskie koncerny energetyczne opóźniały wejście w życie norm, które miały wprowadzić bardziej restrykcyjne parametry, a celem tych koncernów była możliwość

oddawania do użytku nowych reaktorów wyprodukowanych zgodnie ze wcześniejszymi normami. W dniu katastrofy fala wody sięgnęła piętnastu metrów (Popkiewicz, 2015), zaś skutki tego wydarzenia dało się odczuć w USA oraz w Europie. W Stanach Zjednoczonych służby ratownicze badały szczątki zmiecione z powierzchni ziemi, skażonych domów, statków i drzew, a które bezwiednie dryfowały na powierzchni Pacyfiku. Z kolei służby ratownicze w Europie badały pod kątem skażenia osoby, które powracały z Japonii (Wróblewski, 2015). Trzęsienie ziemi uszkodziło elektrownię jądrową, z kolei fala tsunami spowodowała powstanie skażenia promieniotwórczego. Warto zaznaczyć, że masy powietrza ze śladowymi ilościami skażonego powietrza po około dwunastu dniach przebyły około 8500 km i dotarły również do Polski (Wróblewski, 2014a). Tu pragnę nadmienić, że moim zdaniem można tę katastrofę porównać z tą mającą miejsce w ukraińskiej elektrowni jądrowej w Czarnobylu, albo też z amerykańską elektrownią jądrową Three Mile Island położoną na sztucznej wyspie na rzece Susquehanna (World Nuclear Association, 2012). W tym miejscu warto dodać, że japońska Agencja Bezpieczeństwa Nuklearnego uznała katastrofę w Fukushima za mniej groźną od dwóch wcześniej wspomnianych (World Nuclear Association, 2017). Wydarzenie to spowodowało śmierć około dwudziestu ośmiu tysięcy osób oraz straty finansowe szacowane na 250-309 miliardów USD (Grabowski 2012, Nanto i in., 2011). Ziemia *Kraju Naturalnych Katastrof* ciągle dostarcza ciekawych tematów, ponieważ pojawiają się tutaj tematy sezonowe np. w okresie *tsuyu* pojawia się tematyka dotycząca silnych deszczy lub powodzi, z kolei po czerwcowo-lipcowej deszczowej pogodzie media eksploatują wątek sierpniowo-wrześniowych tajfunów (Tubielewicz, 1998).

W dniu w którym piszę niniejsze słowa, japoński portal informacyjny *Nippon.com* (2016) ponownie opublikował artykuł dotyczący nowych rządowych środków szybkiego i skutecznego reagowania w przypadku katastrof. Od dwudziestego dziewiątego marca bieżącego roku japoński rząd wdraża nowy plan reagowania kryzysowego w przypadku trzęsień ziemi w szczególności na terenie stolicy Japonii oraz okolic tokijskich metropolii tj. prefektur Chiba, Kanagawa i Saitam – określa on czynności dotyczące szybkiej mobilizacji dla funkcjonariuszy policji, straży pożarnej oraz żołnierzy sił samoobrony całego kraju, a ma na celu wykorzystanie środków mających w zamiarze usprawnienie reagowania służb w razie wystąpienia katastrofy (obejmują one zabezpieczenie tras wyznaczonych dla obszarów klęsk żywiołowych w celu ułatwienia dotarcia służb ratowniczych, medycznych i strażackich wraz z wyznaczeniem punktów dystrybucji artykułów pierwszej potrzeby na obszarach dotkniętych katastrofą już w pierwszych trzech dniach od jej wystąpienia).

KRAJ KATASTROF NATURALNYCH

W publikacji – *Współczesna Japonia w pytaniach i odpowiedziach: Gendai Nippon Q & A*, która jak sam tytuł wskazuje, skonstruowana jest na zasadzie pytań i odpowiedzi – pytania zadaje Polka, zaś jej rozmówcą jest rodowity Japończyk. Autorka rzeczonyj pozycji zapytała o to „Jakie trzęsienia ziemi zdarzyły się w przeszłości?” (Watanabe, Kuźmicz, Watanuki, 2015, s. 19 i in.). Jej rozmówca wskazał, że było to trzęsienie ziemi w Tōhoku o magnitudzie dziewięciu stopni, któremu towarzyszyło ogromne tsunami, a w którym zginęło około dwadzieścia tysięcy osób. Ponadto wspomniał on

również o uszkodzeniu elektrowni atomowej Fukushima Daiichi, które było związane z tym nieszczęśliwym wydarzeniem. Japończyk powrócił także do wspomnień o kilku innych wielkich trzęsieniach ziemi. Pierwsze z nich miało miejsce w 1923 roku, kiedy to zginęło sto tysięcy osób, zaś podczas trzęsienia ziemi Hansin-Awji w 1995 roku zginęło prawie siedem tysięcy osób (Watanabe, Kuźmich, Watanuki, 2015).

Należy mieć na uwadze, że trzęsienia ziemi w Japonii zdarzają się nawet kilka razy dziennie. O retrospekcjach japońskich obywateli z wydarzenia z 2011 roku rozmawiała w Japonii Katarzyna Boni, która wszystkie pozyskane informacje spisała i wydała w postaci reportażu *Ganbare! Warsztaty umierania* (Boni, 2016), który zostanie szerzej omówiony w dalszej części artykułu.

W dniu premiery książki Katarzyny Boni autorka tego artykułu już od dawna interesowała się terenami, które są pozostałościami po katastrofach m.in. Czarnobyl, którego obszar po dziś dzień nie jest zamieszkały przez ludność. Zdjęcia z zamkniętej i wyludnionej sfery wokół Fukushimy wyglądają teraz łudząco podobnie, a nawet przypominają plan zdjęciowy jak z postapokaliptycznego filmu i przypominają tereny opuszczonej strefy ukraińskiej elektrowni. Warto przyjrzeć się również licznym zdjęciom zamieszczonym na stronie internetowej fotografa Arkadiusza Podniesińskiego, który sfotografował czarnobylską strefę wykluczenia, a także pojechał do Japonii, aby za pomocą owoców swojej pracy pokazać ludziom obrazy przedstawiające wizerunek azjatyckiej katastrofy elektrowni atomowej (Strona internetowa Arkadiusza Podniesińskiego). Zdaniem autorki niniejszego artykułu wspomniane prace pasowałyby perfekcyjnie jako ilustracje do niezwykle ciekawego i refleksyjnego reportażu Katarzyny Boni zatytułowanego *Ganbare! Warsztaty umierania*.

GANBARE!

Autorka *Ganbare! Warsztaty umierania* (2016), czyli Katarzyna Boni, urodziła się w 1982 roku. Jest reporterką, która od ponad dziesięciu lat publikuje swoje teksty w największych magazynach podróżniczych w Polsce i w tym miejscu należy podkreślić, że spędziła ponad cztery lata w Japonii, Chinach, Tajlandii, Kambodży, Indonezji i na Filipinach, dlatego też specjalizuje się w pisaniu o krajach azjatyckich, ponieważ wiedzę czerpała u samego źródła. Katarzyna Boni jest absolwentką kulturoznawstwa na Uniwersytecie Warszawskim, psychologii społecznej na SWPS oraz Polskiej Szkoły Reportażu przy Instytucie Reportażu w Warszawie. *Ganbare!* to druga książka autorki, tutaj warto zaznaczyć, że dwa lata temu w maju ukazała się książka *Kontener* (Tochman, Boni, 2014) o syryjskich uchodźcach w Jordanii, którą napisała wspólnie z polskim reporterem i autorem książek *non-fiction* Wojciechem Tochmanem – warto w tym miejscu zaznaczyć, że Boni to jego była uczennica (Strona internetowa Katarzyny Boni).

Reportaż *Ganbare!* Katarzyny Boni wydany został 9 czerwca 2016 roku przez Wydawnictwo AGORA i zawiera 304 strony w formacie 135x210 mm, oprawione w twarłą okładkę, która przedstawia ciemną tafłę wody na białoczarnej fotografii, co wydaje się być bardzo wymownym obrazem nawiązującym do uczuć towarzyszących emocjom wyrażonym już w samym tytule tej pozycji. Reportaż napisany jest prostym językiem, przez co jeszcze bardziej poruszać mogą czytelników przedstawione w nim

relacje ludzi opisujących swoje traumatyczne historie. Przekazy te niosą za sobą przeżające obrazy o postaciach uciekających przed falą tsunami, o mężu, który nauczył się nurkować, by znaleźć ciało bliskiej mu osoby. Historie opisujące chronologicznie, co wydarzyło się w zwykłym dla większości dniu w trakcie pracy, w szkole lub podczas pobytu na terenie swojego domu. Katarzyna Boni potrafi barwnie przekazać te historie za pomocą wyrazów wydrukowanych na kartce papieru, za pomocą zlepek liter oddających czasem tak silne emocje, że z trudem towarzyszymy prawdziwym bohaterom jej opowiadań w ich dalszej narracji.

„11 marca, w piątek, czuć już było w powietrzu wiosnę. (...) Ziemia zatrzęsa się o 14:46. Inaczej niż zwykle” (Boni, 2016, s. 27) – relacjonuje jedną z opowieści autorka reportażu. W innej z nich ktoś dopowiedział, że zobaczył falę, którą opisał następującymi słowami: „Ściana wody z tego, co przed chwilą było miastem. Z trupami ryb, psów i ludzi” (Boni, 2016, s. 17). Kolejne strony publikacji przenoszą czytelnika w świat opowiadań o emocjach skrajnie smutnych, o prognozach mało optymistycznych oraz o nieludzko trudnych próbach przywrócenia swojej ludzkiej egzystencji do stanu „normalności” – gdzie celowo ubieram to słowo w cudzysłów, ponieważ każdy z nas wie, że życie tych ludzi zwyczajne było do godziny 14:46 dnia 11 marca 2011 roku.

Na kartach reportażu Katarzyna Boni opisuje także rytuały pożegnania dusz zmarłych i wspomina o konsekwencjach niespalenia ich ciał oraz o niemożności ich powrotu podczas święta *Obon*. Odnotowuje, że z różnych powodów dusze zmarłych wracają, a „(...) w Tōhoku zaczęły pojawiać się w mniej więcej pięć miesięcy po tsunami. Kobiety zatrzymywały taksówki, podawały adres, a kiedy samochód ruszał, rozpyływały się w powietrzu” (Boni, 2016, s. 129). Autorka zaznacza, że w Japonii obok żywych osób żyją także zmarli – dobre dusze tych ostatnich „(...) świecą jak świetliki. Te złe – brzęczą jak muchy” (Boni, 2016, s. 128). W jednym z opowiadań relacjonujący zadane pytanie: „Czy jesteście pewni (...) że opanowanie sytuacji w Fukushima Daiichi to zwycięstwo technologii, a nie sygnał ostrzegawczy?” – odpowiada, że z jego perspektywy wygląda to następująco: „Kami zniszczyły reaktor numer 1. Kami zniszczyły reaktor numer 2. Kami zniszczyły reaktor numer 3. Kami ocaliły reaktor numer 4. To w nim było najwięcej paliwa. Gdyby wybuchł, może zniszczyłby całą Japonię. Kami pytają: I co teraz zrobicie?” (Boni, 2016, s. 191).

Mnogość retorycznych pytań i metafor krzyżuje się w reportażu Katarzyny Boni na prawie każdej stronie. W ten sposób reporterka przedstawia życie w cieniu katastrofy oraz nieuchronnej śmierci, przez co uświadamia, że tytułowy okrzyk „*Ganbare!*”, który można tłumaczyć jako „daj z siebie wszystko, walcz!”, zachęca do walki, zaś znajdujące się w podtytule warsztaty umierania przydałyby się każdemu z nas.

PODSUMOWANIE

Justyna Sobolewska w lipcu 2016 roku na łamach portalu internetowego Polityka.pl napisała, że reportaż autorstwa Katarzyny Boni jest połączeniem relacji o życiu w Japonii po trzykrotnej katastrofie naturalnej z 2011 roku, opowiadań o indywidualnych tragediach, ale jednocześnie jest też próbą opisania japońskiej kultury ściśle związanej ze śmiercią (Sobolewska, 2016). Zbiór krótkich opowieści japońskich bohaterów prze-

platanych licznymi egzystencjonalnymi pytaniami ukazuje człowieczą stronę tragedii jaka miała miejsce w północno-wschodniej części japońskiej wyspy Honsiu, z kolei „ludzie przeżywają po to, by opowiadać” (Boni 2016, s. 40). Celem autorki niniejszego artykułu było wskazanie, że obraz ukazany w *Ganbare* oraz rzeczywiste skutki tej potrójnej katastrofy widoczne w rozmiarze zniszczeń – na przykład w postaci awarii elektrowni atomowej oraz liczby zabitych, jest obrazem niewyobrażalnego nieszczęścia. Konsekwencje tych wydarzeń pokazują, że nawet najbardziej zaawansowany technologicznie kraj świata, który u swych podstaw religijnych i kulturowych obcuje ze śmiercią, nie jest w stanie sam podnieść się z ogromnej społecznej i ekonomicznej tragedii jaka dotknęła go 11 marca 2011 roku – właśnie takie przesłanie zawierają analizowane informacje w prasie oraz wiadomościach telewizyjnych nawet w 2017 roku.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Ashkenazi, M. (2008), *Handbook of Japanese Mythology*, USA: Oxford University Press.
- [2] Boni, K. (2016), *Ganbare! Warsztaty umierania*, Warszawa: AGORA SA
- [3] Downer, L. (2011.03.14), After each disaster Japan rebuilds bigger and better. Pobrane z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/8381874/After-each-disaster-japan-rebuilds-bigger-and-better.html>
- [4] Downer, L. (2011.03.11), Waiting for disaster is a way of life in Japan. Pobrano z: <http://www.telegraph.co.uk/comment/8377303/Waiting-for-disaster-is-a-way-of-life-in-japan.html>
- [5] Geilhorn, B., Iwata-Weickgenannt K. (2017), *Fukushima and the Arts: Negotiating Nuclear Disaster*, NY: Routledge.
- [6] Grabowski, M. (2012), *Wiek Pacyfiku. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec regionu Azji i Pacyfiku po roku 1989*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
- [7] Iwata-Weickgenannt, K. (2015), Precarity beyond 3/11 or “living Fukushima”. Power, politics, and space in Wagō Ryōichi’s poetry of disaster. W: *Visions of Precarity in Japanese Popular Culture and Literature*, Iwata-Weickgenannt K., Rosenbaum R. (ed.), NY: Routledge.
- [8] Labib, A. (2014). *Learning from Failures: Decision Analysis of Major Disasters*, Elsevier.
- [9] Nanto, D. K., Cooper W.H., Donnelly J.M., Johnson R. (2011.04.06), Japan’s 2011 Earthquake and Tsunami: Economic Effects and Implications for the United States, Congressional Research Service 2011, Pobrane z: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R41702.pdf>
- [10] Nippon.com (2016.04.13), Preparing for the Big One: New Earthquake Measures Unveiled for Tokyo Metropolitan Area. Government Plan Looks to Ensure Speedy and Effective Disaster Response. Pobrane z: <http://www.nippon.com/en/features/h00138/>
- [11] Ozeki, R. (2013), *W poszukiwaniu istoty czasu*, Lounsbury: W.A.B.
- [12] Popkiewicz, M. (2015), *Rewolucja energetyczna: Ale po co?*, Katowice: Sonia Draga
- [13] Strona internetowa Arkadiusza Podniesińskiego, Pobrane z: <http://www.podniesinski.pl/> (data pobrania 21.12.2016).
- [14] Strona internetowa Katarzyny Boni. Pobrane z: <http://katarzynaboni.pl/o-mnie-2> (data pobrania 21.12.2016).
- [15] Tochman, W., Boni, K., (2014), *Kontener, Reportery Dużego Formatu*, Warszawa: Agora SA
- [16] Tubielewicz, J. (1998), *Japonia zmienna czy niezmienna*, Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- [17] Watanabe, K., Kuźmicz, N., Watanuki, A. (2015), *Współczesna Japonia w pytaniach i odpowiedziach: Gendai Nippon Q & A*, Warszawa.
- [18] World Nuclear Association (2012, styczeń), Three Mile Island Accident. Pobrane z: <http://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/three-mile-island-accident.aspx> (data pobrania 21.12.2016).
- [19] Sobolewska J. (2016), Recenzja książki: Katarzyna Boni, „Ganbare! Warsztaty umierania”, 26.07.2016, pobrane z: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/ksiazki/1669546,1,recenzja-ksiazki-katarzyna-boni-ganbare-warsztaty-umierania.read>, (data pobrania 21.12.2016).
- [20] World Nuclear Association (2017, styczeń), Fukushima Accident. Pobrane z: <http://www.world-nuclear.org/information-library/safety-and-security/safety-of-plants/fukushima-accident.aspx> (Data pobrania 21.12.2016).
- [21] Wróblewski, D. (red.) (2014a), *Safety & Fire Technique*, Józefów: CNBOP-PIB.
- [22] Wróblewski, D. (red.) (2014b), *Zagadnienia ogólne z zakresu zarządzania ryzykiem i zarządzania kryzysowego. Analiza wybranych przepisów*, Józefów: CNBOP-PIB.
- [23] Wróblewski, D. (red.) (2015), *Zarządzanie ryzykiem. Przegląd wybranych metodyk*, Józefów: CNBOP-PIB.